

ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ ТЕРМІНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

ACCOUNTING AND FINANCIAL TERMS IN THE MODERN UKRAINIAN ECONOMIC TERMINOLOGY SYSTEM

Кравченко Т. П.,

orcid.org/0000-0001-5818-8307

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри українознавства та суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету*

У статті здійснено комплексний лінгвістичний аналіз сучасних українських обліково-фінансових термінів, інтегрованих в економічну терміносистему, із урахуванням їхніх структурно-семантичних і функціональних характеристик. Розкрито вплив позамовних чинників на формування та розвиток цієї підсистеми, з-поміж яких провідними є глобалізація ринків, цифровізація бізнес-процесів, гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, а також соціально-економічні трансформації, зумовлені повномасштабним вторгненням РФ і євроінтеграційним курсом України. Здійснено систематизацію обліково-фінансових термінів за шістьма тематичними групами: фінансові показники, властивості і явища; облікові операції; звітність і документообіг; установи, організації та об'єднання; фахівці галузі; цінні папери, кошти та електронні гроші. Виокремлено терміни, утворені шляхом запозичення, калькування, композитного та аналітичного словотворення, а також виявлено тенденцію до зростання кількості багатокомпонентних терміносполук. Досліджено мовні особливості адаптації інтернаціоналізмів і англомовних запозичень, що позначають сучасні фінансові інструменти, документи та професії, а також простежено процес гендерної адаптації назв фахівців. Показано, що обліково-фінансова термінологія функціонує як відкрита динамічна підсистема економічної терміносфери, у межах якої відбуваються процеси уточнення, конкретизації та стандартизації значень. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до аналізу термінів із погляду їхнього тематичного групування та міжмовної взаємодії, що дозволяє окреслити вектори розвитку української економічної терміносистеми в умовах євроінтеграції. Практична значущість полягає в можливості використання результатів для укладання перекладних і тлумачних словників, розроблення електронних термінографічних ресурсів та вдосконалення мовної підготовки економістів.

Ключові слова: економічна термінологія, обліково-фінансові терміни, терміносистема, запозичення, інтернаціоналізм, тематична група, терміносполука.

The article presents a comprehensive linguistic analysis of modern Ukrainian accounting and financial terms integrated into the economic terminological system, taking into account their structural, semantic, and functional characteristics. The influence of extralinguistic factors on the formation and development of this subsystem is revealed, with the leading ones being market globalization, business process digitalization, harmonization of legislation with international standards, as well as socio-economic transformations caused by the full-scale Russian invasion and Ukraine's European integration course. The accounting and financial terms are systematized into six thematic groups: financial indicators, properties, and phenomena; accounting operations; reporting and document flow; institutions, organizations, and associations; professionals in the field; securities, funds, and electronic money. The study identifies terms formed through borrowing, calquing, compound and analytical word formation, and reveals the growing trend of multi-component terminological units. The linguistic features of adapting internationalisms and English borrowings denoting modern financial instruments, documents, and professions are analyzed, along with the process of gender adaptation of professional titles. It is demonstrated that accounting and financial terminology functions as an open and dynamic subsystem of the economic terminological sphere, within which processes of specification, concretization, and standardization of meanings take place. The scientific novelty of the research lies in its comprehensive approach to analyzing terms through thematic grouping and cross-linguistic interaction, which

makes it possible to outline the vectors for the development of the Ukrainian economic terminological system in the context of European integration. The practical significance lies in the possibility of using the results for compiling bilingual and explanatory dictionaries, developing electronic terminographic resources, and improving the language training of economists.

Key words: economic terminology, accounting and financial terms, terminological system, borrowing, internationalism, thematic group, terminological unit.

Постановка проблеми. Сучасна національна економічна терміносистема є складною і динамічною мовною підсистемою, яка постійно поповнюється новими одиницями під впливом різних позамовних чинників, з-поміж яких повномасштабне російське вторгнення спричинило загрозу екологічної катастрофи, величезні міграційні процеси, складну демографічну ситуацію та істотно вплинув на сучасний стан економіки України, одночасно із цим відбувається глобалізація ринків, цифровізація бізнес-процесів й кардинальні зміни у законодавчій та регуляторній сферах. Усе це у сукупності позначилося на проведенні обліку, фінансової звітності з її подальшим аналізом; оцінці витрат; визначенні ефективності виробництва, ключових показників і фінансового стану підприємств; здійсненні горизонтального і вертикального аналізів; розрахунку ключових фінансових коефіцієнтів та фінансовому прогнозуванню. З іншого боку, інтеграційні процеси України до Європейського Союзу суттєво впливають на фінансову систему нашої країни, зокрема бюджетну сферу, податкову систему, банківський сектор та інвестиції. Ці трансформації у сфері бухгалтерського обліку, банківської справи, кредитуванні, прогнозуванні й фінансів зумовили поняттєві зсуви та вплинули на їхнє мовне відтворення в межах економічної терміносистеми. Позамовні явища стали каталізатором якісного розвитку нових обліково-фінансових термінів. І хоч тут ми не говоримо про формування нової термінології чи терміносистеми, проте впевнено можемо стверджувати про докорінне переосмислення континууму цих термінів в межах економічної термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із відновленням України як держави виникають спроби відродити традиції українського термінознавства, що й реалізувала на початку дев'яностих років ХХ ст. Т. Панько, яка разом зі своїми колегами видала перший ґрунтовний підручник, де були порушені ключові питання історії формування, системності і перспектив розвитку термінології, проблем функціонування запозиченого, інтернаціонального та рідномовного термінів [1]. Поступово починається стрімке поживавлення в українському термінознавстві, де постала ціла низка глибоких дисертаційних досліджень різних термінологій, аналіз яких зробила у 2019 р. І. Кочан [2, с. 28]. З-поміж цих робіт значна кількість присвячена економічній термінології [3] та опрацюванню дотичних спеціальних і галузевих термінологій, зокрема фінансово-бухгалтерські терміносполуки досліджувала О. Чумак [4], а термінологію економіки АПК Т. Кравченко [5]. Уся ця робота сприяє уніфікації та стандартизації економічної термінології. Відповідно протягом останнього десятиріччя відбувається ціла низка трансформацій в обліково-фінансовій сфері та спробах упорядкувати терміни фахівцями цієї сфери [6; 7; 8]. Тож виникла потреба кодифікувати обліково-фінансові терміни, що нині активно залучені до економічної термінології, із залученням українських філологів.

Мета дослідження. Термінологічна уніфікація й стандартизація є необхідною умовою ефективного розвитку фахової лексики, що особливо важливо для сфер, де точність і однозначність формулювань визначає юридичну та фінансову відповідальність. Тож перш ніж створювати перекладні відповідники і нормативні термінологічні словники, потрібно проаналізувати сучасний пласт обліково-фінансової лексики, який задіяний в економічній термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному мовознавстві протягом щонайменше останніх пів століття вдаються до трьох основних способів упорядкування термінології: перший – із допомогою тематичного групування, другий – за категоріями і третій – метод польового аналізу. Оскільки ми спробуємо встановити не лише те, що об'єднує обліково-

фінансові терміни, а й те, що їх різнить, тож використаємо перший спосіб. Тематичну групу, як й інші дослідники, визначаємо як «сукупність термінів, об'єднаних однією темою» [9, с. 101; 4, с. 19].

Основним призначенням терміна є функція називання понять об'єктивної дійсності та встановлення зв'язків між предметами та явищами цієї ж дійсності. Особливість характеру лексичного значення дає можливість об'єднати терміни як за позамовними рисами, так і за винятково мовними. Це уможливило лінгвістичний аналіз таких термінологічних угруповань, які об'єднали за екстралінгвістичним критерієм.

Усі терміни на позначення обліково-фінансових понять перебувають у певних опозиціях в економічній термінології, що їх й об'єднує, і диференціює. Проаналізувавши та узагальнивши їх, можна виокремити кілька тематичних підгруп:

1. Фінансові показники, властивості і явища: *маржа, рентабельність інвестицій, показники ліквідності, платоспроможність, ризикованість, інвестиційна привабливість, девальвація, ревальвація, реструктуризація боргу*.

2. Облікові операції: *дебет, амортизація, ревізія, придбання основних засобів, оприбуткування товарів, списання запасів, переоцінка запасів, облік дебіторської заборгованості*.

3. Звітність і документообіг: *рахунок-фактура, акт приймання-передачі, платіжне доручення, касовий ордер, електронна податкова накладна, електронний архів документів, реєстри бухгалтерського обліку*.

4. Установи, організації, об'єднання та їхні структурні підрозділи: *Національний банк України, Аудиторська палата, Міжнародна федерація бухгалтерів, Державна податкова служба України, Європейська організація бухгалтерів і аудиторів тощо*.

5. Фахівці обліково-фінансової сфери: *обліковець, спеціаліст із податкового обліку, внутрішній аудитор, фінансовий менеджер, казначей, інспектор з податків і зборів, дипломований фінансовий аналітик*.

6. Цінні папери, кошти та електронні гроші: *вексель, депозитарний сертифікат, резервні кошти, електронні гроші, криптовалюта, токен, токенизована валюта, доджкоїн, ефіріум (етеріум), трампкоїн, блокчейн*.

Об'єднання обліково-фінансових термінів до тематичних груп базується на зовнішніх зв'язках між поняттями, які вони називають, на підставі їхньої спільної семантичної ознаки і є суб'єктивним.

Сучасні терміни, що описують фінансові показники, властивості та явища, мають чітко визначені значення та функціонують в економіці. Більшість термінів цієї першої групи реактуалізували своє використання в економічній термінології після того, як в 90-ті роки ХХ ст. почали задіюватися ринкові механізми в українській економіці. Фінансові організації обслуговують фізичних та юридичних осіб у сфері фінансування і кредитування. Звідси потрапили до економічної термінології такі терміни: «*кредит*» і «*кредитування*», «*субсидії*» і «*субсидування*», «*хедж*» і «*хеджування*», «*дотації*» і «*дотування*», «*інвестиції*» й «*інвестування*» тощо. Фінансовий термін «*кредит*» в економічній термінології має чітко сформульоване значення: «*позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний період з виплатою відсотка*», а «*кредитування*» – це процес надання позики. В аналізованій термінології ці терміни набувають уточнення, проте не завжди послідовно, пор.: *кредит для фізичних осіб, сільськогосподарський кредит, пільговий кредит, кредит для бізнесу – кредит на бізнес, кредитування малого і середнього бізнесу, сезонний кредит, кредитування села, райфайзенівська система кооперативного кредитування села – райфайзенівська система кредитування села, кредитування товаровиробників, дотаційний кредит, іпотечне кредитування товаровиробників, кредит під заставу землі* тощо. Останні терміни позначають заставу землі чи інше нерухоме майно для одержання грошової позики, що в економічній терміносистемі номінують терміном «*іпотека*». Наявність такої кількості терміносполук та

їхня різноманітність вказує на неусталеність не лише на рівні термінування, а й – на логіко-поняттєвому.

Варто зазначити, що терміни «кредит» і «кредитування» виступають відповідно гіперонімами до таких фінансових термінів-гіпонімів, як «субсидії» і «субсидування», «дотації» і «дотування», «пільговий кредит», «дотаційний кредит» тощо, уживання яких визначає екстралінгвістична обставина – низька рентабельність певних галузей економіки.

Фінансові властивості й характеристики визначають стан сучасної української економіки, на їх позначення використовують такі терміни, напр.: «ліквідність», «платоспроможність», «фінансова стійкість», «прибутковість», «ефективність», «ризикованість» «кредитоспроможність», «інвестиційна привабливість» тощо. У творенні цих термінів-іменників простежується загальноомовна традиція використання суфікса **-ість** для номінування властивостей, що сприяє систематизації економічної термінології.

Друга група – це стандартизовані терміни, які є сучасною назвою облікових операцій, що застосовують у бухгалтерському обліку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) або національних стандартів обліку. Ці операції відображають зміни в активах, зобов'язаннях, капіталі, доходах та витратах підприємства в процесі його господарської діяльності. Для їх номінування здебільшого використовують аналітичні терміносполуки, які ще два десятиліття тому були об'єктом дослідження О. Чумак [4] та О. Чуєшкової [3]. Вони не зазнали суттєвих змін за останні роки в економічній термінології, а ми лише спробували систематизувати ці терміни залежно від їхнього лексичного значення, зокрема можемо виокремити такі підгрупи на позначення операцій: із активами: придбання основних засобів, нарахування амортизації, оцінка справедливої вартості списання активів тощо; з оборотними активами: оприбуткування товарів, списання запасів, облік дебіторської заборгованості, створення резервів під сумнівні борги тощо); з коштами: надходження грошових коштів, облік банківських операцій, каса, облік руху готівки тощо; з капіталом і фінансуванням: формування статутного капіталу, розподіл прибутку, нарахування дивідендів тощо; з доходами і витратами: нарахування витрат, класифікація витрат, витрати майбутніх періодів, доходи майбутніх періодів тощо; із зобов'язаннями: облік кредиторської заборгованості, нарахування податкових зобов'язань, сплата / ліквідація/ погашення заборгованості тощо; з фінансовими результатами: визначення фінансового результату, закриття рахунків доходів і витрат тощо. Ці терміни дібрані і класифіковані відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, бухгалтерського програмного забезпечення, документації підприємств, а також наукової економічної літератури.

Українські обліково-фінансові терміни, що позначають звітність і документообіг, становлять третю тематичну групу та формують окремий пласт економічної термінології, яка активно модернізувалася під впливом міжнародних стандартів, цифровізації документообігу та євроінтеграційних процесів. Цій групі притаманне використання англіцизмів або ж дослівне калькування англійських термінів: «баланс» → «Balance Sheet», «звіт про рух грошових коштів» → «Cash Flow Statement».

Сучасні назви документів максимально деталізовані, що спричинило активне використання композитів і описових словосполучень, які відображають зміст документа, напр.: звіт про власний капітал, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, декларація з податку на прибуток, звіт про єдиний соціальний внесок, бюджет виконання доходів і витрат, звіт про ключові показники ефективності. Здебільшого простежуємо у семантиці цих термінів прагнення до максимальної прозорості та їхньої аналітичності, оскільки кожен з них передає сутність документа. Також фіксуємо використання аналітичної терміносполуки та її аббревіатури, пор.: *Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – НП(С)БО*, кваліфікований електронний підпис – КЕП, *міжнародний стандарт фінансової звітності – МСФЗ*. Зафіксовано також запозичені або кальковані терміни, до складу яких входять інтернаціоналізми, які

адаптовані до української граматики, напр.: аудиторський висновок, консолідована звітність, комерційний акт тощо.

Обліково-фінансові терміни у сфері звітності й документообігу поєднують національну традицію офіційно-ділового мовлення з сучасним впливом англomовної терміносистеми. Їхні характерні риси – це описовість, аналітичність, стандартизованість і прагнення до однозначності, що робить їх ефективним інструментом комунікації в глобалізованому економічному просторі.

Терміни четвертої групи, що позначають назви установ, організацій та об'єднань, є окремим пластом економічної лексики, який відображає як національну адміністративно-правову традицію, так і вплив міжнародної термінології. Більшість цих термінів виявили тенденцію до калькування й запозичення, коли англomовні назви трансформуються в українські кальки, як-от: International Monetary Fund → Міжнародний валютний фонд; World Bank → Світовий банк, або під впливом євроінтеграційних процесів активно входять міжнародні терміни, напр.: Європейський центральний банк – *ЄЦБ*, Європейський банк реконструкції та розвитку – *ЄБРР*, Організація економічного співробітництва та розвитку – *ОЕСР*, Європейська бізнес-асоціація – *ЄБА* тощо. Вони як у мові-донорі, так і українській, окрім терміносполук мають дублетні аббревіатури.

Термін «банк» позначає поняття «кредитно-фінансової установи, що зосереджує кошти і капіталовкладення, що надає кредити, а також здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні, зокрема й випуск (емісію) нових грошей». У економічній термінології цей термін є гіперонімом, де має цілу низку підпорядкованих гіпонімів-терміносполук, які як залучені із обліково-фінансової терміносистеми, пор.: *банк-ремітент, банк-пред'явник, банк-кореспондент, банківська група, банк-емітент, банк-агент, банк (платника / отримувача / стягувача), банк інкасувальний, банк з іноземним капіталом, земельний банк, селянський банк, іпотечний банк, інвестиційно-іпотечний банк*. Більшість цих термінів, пов'язаних із банківською діяльністю, утворилися внаслідок уточнення та набуття конкретизаторів, пор.: *аграрний банк* чи *агробанк, земельний банк, селянський банк, ґрунтозахисний банк, земельний банк і спеціалізований селянський іпотечний банк*. Варто зазначити, що такі терміни, як «селянський банк», «земельний банк» й «іпотечний банк» функціонували в науковому обігу ще на межі XIX–XX ст., про що писав у свій час М. Жовтобрюх [10, с. 212], а у XXI ст. тільки реактуалізували своє використання.

Окрім того економічна інфраструктура використовує такі терміни, як Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, професійні саморегулювні організації – СРО, Торгово-промислова палата України, Асоціація банків України, страхова (акціонерно-пайова) компанія, аграрний інвестиційний фонд тощо.

Українські обліково-фінансові терміни для номінування установ, організацій і об'єднань відтворюють у своїй структурі національні адміністративні традиції та зв'язки із глобальною фінансовою системою. Вони вирізняються точністю, структурною складністю та високим рівнем стандартизації, що відповідає вимогам офіційно-ділового стилю й забезпечує ефективну комунікацію у фаховому середовищі. Обліково-фінансові терміни четвертої групи закріплені в законах, статутах і міжнародних документах, що унеможливує їхнє довільне трактування.

Сучасні українські терміни, що називають фахівців обліково-фінансової сфери, становлять п'яту тематичну групу терміносистеми економіки. Вони відображають структурні зміни ринку праці, міжнародні впливи (насамперед англomовні) та прагнення до стандартизації назв посад відповідно до міжнародної класифікації професій. Це переважно іменникові номінації чоловічого та жіночого роду, пор.: (бухгалтер – бухгалтерка, аудитор – аудиторка, фінансист – *фінансистка*, що свідчить про гендерну адаптацію та відповідає сучасним тенденціям української мовної політики.

У цьому пласті лексики зафіксовано активне запозичення англomовних термінів (часто без перекладу або через калькування), пор.: аудитор, тренд-аналітик, фінансовий контролер, офіс-менеджер, *ризик-менеджер*, *комплаєнс-офіцер*. Постійно під впливом глобальних практик виникають нові терміни, які інтегровані в сучасну українську мову без зміни значення.

Назви фахівців обліково-фінансової сфери мають інтернаціональний характер, часто є кальками або запозиченнями; відповідають міжнародним стандартам; демонструють гнучкість та відображають трансформацію професійного середовища. Здебільшого це прості іменники, складні слова або атрибутивні словосполучення, пор.: *контролер*, *бізнес-аналітик*, *податковий консультант*, *кредитний аналітик*. У терміносполуці прикметник виступає конкретизатором і звужує значення іменника.

Українські обліково-фінансові терміни, виокремленої останньої тематичної групи, є сучасними назвами цінних паперів, коштів та електронних грошей і становлять динамічний неусталений пласт терміносистеми, який виник під впливом таких екстралінгвістичних чинників: економічної трансформації фінансового ринку, вплив міжнародної(англійської) валютної системи, розвиток цифрових інструментів обігу грошей та адаптацію до правового поля ЄС і світових стандартів. З-поміж цих термінів можемо виокремити запозичення та інтернаціоналізми, оскільки значна їхня частина походить з латини, англійської, французької мов, пор.: *акція* – від лат. *астіо*, *облігація* – від лат. *obligatio*, *бюджет* – від фр. *budget*, *токен* – від англ. *Token* тощо. Ці англomовні терміни швидко адаптуються до української морфології та синтаксису, криптовалюта, електронний гаманець, фінтех-сервіс, токенизована валюта тощо.

На семантичному рівні ці обліково-фінансові терміни формують чіткі родо-видові зв'язки, що об'єднують їх та сприяє класифікації, як-от: *пайові*, *боргові*, *гібридні папери*; *фіатні й електронні гроші* тощо. Також варто відзначити високий рівень абстракції, багато із цих термінів не мають матеріального вираження, що ускладнює переклад і потребує стандартизації, напр.: *дериватив*, *токен* тощо.

Висновки. Сучасні обліково-фінансові терміни активно входять до економічної термінології, проте в межах цієї системи зазнають уточнення, конкретизації, диференціації та спеціалізації. На номінативному рівні динаміка цього процесу спричинила утворення великої кількості терміносполук. Їхнє функціонування відзначається інтенсивною міжмовною взаємодією, необхідністю стандартизації й тісним зв'язком із міжнародною термінологічною практикою. У межах української економічної термінології обліково-фінансові терміни формують шість тематичних груп. Подальші дослідження у цьому напрямку мають бути зосереджені на створенні електронних термінографічних ресурсів, узгодженні перекладних відповідників і удосконаленні мовної освіти фахівців економічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
2. Кочан І.М. Українське термінознавство: етап утвердження. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 25–32.
3. Чуєшкова О.В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харків, 2003. 189 с.
4. Чумак О.Г. Структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові: Дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.01 / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 1998. 189 с.
5. Кравченко Т. П. Формування терміносистеми економіки АПК: Дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.01 / Миколаїв, 2006. 215 с.
6. Тлумачний словник бухгалтерських та суміжних економічних термінів із навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік» / уклад. А. П. Косяк. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 71 с.
7. Бухгалтерський облік та міжнародні стандарти фінансової звітності: англо-український словник термінів / уклад. О.І. Лугова. Миколаїв: МНАУ, 2015. 84 с.
8. Словник обліково-фінансових термінів: словник-довідник / За ред. О. Лега), Л. Яловега, Т. Прийдак. Полтава: ПДАА, 2021. 457 с.

9. Покровська О.А. Українська термінологія ринкових відносин: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 Харків. держ. ун-т. Харків, 1995. 207 с.

10. Жовтобрюх М.А. Мова української періодичної преси: кін. XIX – поч. XX ст. К.: Наук. думка, 1970. 303 с.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025